

ילדי הגטו – שמי אדם

אליאס ח'ורי

מערבית: יהודה שנהב־שהרבני

המחברות הללו הגיעו אליי בדרך מקרה והיססתי רבות לפני ששלחתי אותן לפרסום בבית ההוצאה הביירוטי "דאר אלאדאב". אודה על האמת, היסוסי נבעו מתחושה מעורפלת של הערצה מהולה בקנאה ושל אהבה מהולה בשנאה. הכרתי אישית את כותב המחברות הללו, שהנו גם גיבורן. שמו היה אדם דַּנון או אדם דַּאנון. פגשתי אותו פעמים אחדות בעיר ניו יורק, שם אני משמש פרופסור באוניברסיטה. אני נזכר כי בפעם הראשונה שהתבוננתי בו הבעתי בפני תלמידתי הקוריאנית התפעלות מהופעתו הנאה. זה היה בתום שיעור ספרות, כשיצאנו לרחוב לאכול מנת פלאפל. אם זיכרוני אינו מטעני, נמצאנו בשלהי חודש פברואר של שנת 2005. עמדנו והתבוננו באיש אשר הכין את מנות הפלאפל בעדינות ובמאור פנים. הוא היה גבר תמיר, כחוש למדי, שכתפיו הרחבות נוטות מעט קדימה ועל ראשו הערמוני נצצו קווצות של שיער לבן. לרגע נדמה היה שהניצוצות בקעו מעיניו האפורות אשר נטו לירוק. לאחר שראיתיו בפעם הראשונה אמרתי לתלמידתי הקוריאנית שאני מבין עתה את מקור חיבתה למסעדה הישראלית הזאת. הייתי סמוך ובטוח שהעניין אינו קשור בפלאפל, אלא בבעל המקום. אולם נדמה שטעות הייתה בידי. הייתה זו אולי מנת הפלאפל הטעימה ביותר שאכלתי מעודי. בכיירות אנו נוהגים לומר שהפלאפל שלנו הוא הטוב בעולם. הפלסטינים טוענים שהישראלים גנבו מהם את הפלאפל. הם צודקים לחלוטין. אולם לדעתי גם אלה וגם אלה טועים. הפלאפל הוא המאכל המבושל הקדום ביותר שידעה האנושות ומקורו הוא פרעוני וכיצא בזה...

שם המסעדה היה "פאלם טרי", כלומר: "עץ הדקל". הגבר הנאה, בעל הפנים המוארכות והחיזורות, שגומה במרכז סנטרו, החל לשוחח עם תלמידתי סאראנר-לי בעברית. היא הפנתה את מבטה לעברי והשיבה לו באנגלית. כך הכרנו. האיש פנה אליי בערבית, וסאראנר-לי הביעה באנגלית את התפעלותה מן הלהג הפלסטיני שבפיו. הוא החזיר לה כמה מילים בעברית שלא הבנתי.

צעדנו בקור המקפא וסאראנר-לי הציעה שניכנס לשתות באחד הברים. ההצעה הפתיעה אותי. אני לא נוהג להתרועע עם תלמידותיי. זכורה לי היטב אזהרתו של חברי הארמני אלבארון האכוב, זה שאדוארד סעיד הדביק לו את הכינוי "מלך הסקס", מפני מה שקוראים לו כאן אלהאראסמנט (Al-Harrassment). הוא אמר שאם תלמידתי תתלונן על הטרדה יחריב הדבר את ביתי ואת עתדי האקדמי.

הסכמתי להצעתה של סאראנר-לי משום שראיתי בעיניה מילים. נכנסנו לבית הקפה "לה-לנטרנה" והזמנו יין לבן. היה זה בית הקפה החביב על חברי הארמני, ובו נהג לשבת בקביעות גם חנא אלעכארי, שהיה לוחם ותיק בחזית העממית. באותם הימים היינו נפגשים בקביעות במקום הזה, כדי לשתות ולהיזכר בחלומות המהפכניים של פעם. בעוד אני מרים כוסית לכבודה חמדתי לצון ואמרתי לה שאנחנו לא נוהגים לשתות יין אחרי פלאפל. המתנתי שתתחיל לדבר. היא לא פצתה פה. לאחר שתיקה ממושכת, שנראתה לי כנצח, שאלתי אותה אם היא מאוהבת. לפתע בצבצו הדמעות בזווית עיניה של הצעירה בת העשרים ושתיים. אינני יכול להישבע שבכתה, אולם זה מה שהיה נדמה לי. אחר כך אמרה שאינה יודעת, אבל שהיא אוהבת גם אותי.

המילה "אוהבת" הרעידה את מיתרי לבי, וכהרף עין שמעתי את המילה "גם". אם כך, משמעות הדבר שאהבה את הגבר הישראלי, אבל לא רצתה לשבור את רוחי. באותה התקופה לא הייתי בענייני אהבה, בוודאי לא עם בחורה הצעירה ממני באין-ספור שנים. אבל מעלותיה של תלמידתי הצעירה, על ביישנותה ויופייה האסיאתי המסחרר, גרמו לי להעניק לה תשומת לב מיוחדת. באותו יום גיליתי שהולכת שולל, לא, המילה שולל אינה מתאימה בהקשר הזה. הצעירה לא שלחה לעברי כל רמז, למעט גילויי ההערצה השכיחים ביחסים בין פרופסור לתלמידתו. שאלתי אותה מה אמר הגבר המבוגר. היא חייכה ואמרה שאינו מבוגר. "הוא בגילך, אדוני הפרופסור היקר". אחר כך הוסיפה בקנטרנות אלגנטית: "אלא אם כן אתה מחשיב את עצמך מבוגר". התעלמתי מן ההערה ושאלתי אותה שוב מה אמר האיש. היא ענתה: הוא אמר "דיברתי לכבוד הפרופסור שלך בלהג של תושבי הגליל, הקרוב יותר ללהג הלבנוני". היא סיפרה לי שהיא מכירה את

ישראל היטב משום שבילתה את ילדותה בתל-אביב ושהאיש הזה מסתיר סוד. היא לא ידעה לומר מה זהותו של האיש: האם הוא פלסטיני הטוען שהוא ישראלי או שמא להפך. בכל מקרה סברה שהוא אדם מיוחד.

כשסאראנר-לי הגתה את המילה מיוחד, עיניה רשפו אהבה. לא ידעתי מה לומר, אולם הבנתי שמסתתר כאן סוד. בפגישה הבאה גילתה לי את הסוד. היא סיפרה לי שהוא לא ישראלי: "נכון, הוא מחזיק בדרכון ישראלי, אבל הוא פלסטיני. אני חושבת שהוא מאזור אל-לד. הוא אוהב לשמור על עמימות ולא אכפת לו שיחשבו אותו ליהודי".

מאז לא ראיתי עוד את האיש שאהב עמימות. מדי פעם הייתה תלמידתי מספרת לי עליו אנקדוטות. היא סברה שהוא רודף נשים, אבל איש מלא קסם. לא התעניינתי באנקדוטות על הישראלי אשר שלט בערבית או על הפלסטיני שאהב עמימות ודיבר בעברית צחה, ולא עניין אותי קסמו. נמלאתי קנאה, אולם לא נתתי לה ביטוי במילים. אינני יודע מדוע עלה בדעתי שהוא סוכן של המוסד הישראלי ושזו הסיבה לעמימות ולמסווה שבהם הוא מתעטף. באמת לא היה לי עניין בסיפור הזה. אולם קיוויתי שתלמידתי תדע להתרחק ממנו. אחר כך מעדתי בלשוני והבעתי בפניה את חששותיי. היא הגיבה בכעס ועזבה את "קורנליה סטריט", בית הקפה שבו נהגנו להיפגש בקביעות אחת לשבועיים, משום שהיה מרוחק מעיני הצופים בווינגטון סקוור, הממוקמת במרכז אוניברסיטת ניו יורק שבה עבדתי.

פעם אחת אמרה סאראנר-לי שהאיש לא אוהב אותי. הוא אמר לה שהוא חושד "בפרופסור הזה". אבל הוא אמר יותר מכך. תחילה לא הסכימה לספר, אבל אחר כך התרצתה וסיפרה. הוא אמר שהוא חושד בכוונות שלי כלפיה. היא הגנה עליי ואמרה שמעולם לא שלחתי רמזים בכיוון הזה, למעט הרצון שנשמור על קשר. האיש התרגז ואמר שהוא לא מתכוון לעניין הזה, אלא לדבר מהותי הרבה יותר. הוא שאל אותה אם קראה את באב אלשמס. הוא אמר לה שהסיפור אינו אמין, וכי יום אחד היא תמצא את עצמה מככבת באחד הרומנים שלי. הופתעתי כאשר שאלה אותי בהתפנקות אם היא מתאימה לדעתי להיות גיבורה של רומן.

לא התכוונתי לספר על עצמי, ואלמלא סאראנר-לי, שבגללה הגיעו אליי המחברות, לא הייתי עוסק ביחסים שלי איתה. מכל מקום, היו אלה יחסים שלא חרגו בשום מקרה מעבר למבטי פיתוי. אם להודות על האמת, הופתעתי מן האפשרות שידידתי תתפתה להפוך לגיבורה ברומן. למרבה הצער הפכה סאראנר-לי לגיבורה של הרומן לא בעטיי, אלא בעטיו של יריבי. שאלתי אותה מה הוא אמר על באב אלשמס. היא לא אמרה

מאום, לבד מכך שלא אהב את הרומן. היא הציעה שאשאל אותו בעצמי, שכן אוכל לפגוש אותו בהצגת הסרט הישראלי "מבטים צולבים" שהוקרן באולם סיני וילאג' ברחוב 12.

לא אספר לכם מה אירע באותו ערב בבית הקולנוע ברחוב 12 ועל הזעם שנכנס בי. באמת אין בידי הזכות להיטפל לסיפורים הקשורים במחבר המחברות הללו. הקוראים יוכלו לקרוא את גרסתו של אדם דנון ולשפוט בעצמם. אם יתורגם הרומן לאנגלית תוכל גם סאראנרלי לקרוא את הכתוב עליה. היא תגלה שהגבר הישראלי, אשר לא היה ישראלי, לא אהב אותה משום שהיה בטוח באהבתה אליי, ושהעמימות שאפיינה את חייו של מוכר הפלאפל הצילה את הצעירה הקוריאנית מיחסים שהיו יכולים להרוס את חייה.

ביום שבו סאראנרלי הביאה את המחברות, היא סיפרה לי שהאיש מת בעת שאש עלתה בדירתו. הוא נרדם שרוע על מיטתו והסיגריה בידו. האש התפשטה והציתה קלטות שגדשו את מדפי ספרייתי, וכשהגיעו מכבי האש כבר היה נטול רוח חיים. פקפקתי במהימנות הסיפור, משום שהיה זה חיקוי מדויק של האופן שבו מת בניו יורק ראשד חסין, המשורר הפלסטיני הגדול והמתרגם של ביאליק לערבית. סאראנרלי סברה שאדם התאבד, וביים את מותו כמו במחזה תיאטרלי כדי שידמה למותו של ראשד חסין, המשורר הגדול שאותו אהב וידע לדקלם משיריו. היא סיפרה לי ששבוע לפני מותו הפקיד בידה אדם מכתב ובו צוואתו. הוא ביקש שלא תקרא את הכתוב בו, אלא אם כן יארע לו משהו. ביקשתי ממנה רשות לראות את המכתב, אולם היא סירבה. דמעות זלגו מעיניה כאשר סיפרה לי כיצד היא ונחום, שותפו הישראלי במסעדת הפלאפל, הגשימו את צוואתו. גופתו נשרפה והם השליכו את האפר בנהר ההדסון. היא הופתעה מכך שהתיק עם המחברות הצבעוניות ניצל מן האש. שוליו הכחולים של התיק היו חרוכים, ושכבה של אפר כיסתה אותו, אולם המחברות שבתוכו נותרו ללא פגע. המילים היו כתובות בדיו שחור כאילו היו מוארות באש. היא סירבה לקיים את צוואתו של אדם לשרוף את התיק עם המחברות. היא לקחה את התיק לביתה, וניסתה לפענח את כתב החרטומים של הערבית. משלא עלה בידה לעשות כן, החליטה להעביר לידיי את המחברות, לא לפני שקיבלה ממני הבטחה שלא לעשות בהן כל שימוש ללא ידיעתה.

קרוב לוודאי שהייתה בטוחה שאעשה את מה שנבצר ממנה לעשות. שאני אעלה את התיק באש, אולי בעטייה של אותה תקרית בבית הקולנוע. אני מודה שהייתי אז אידיוט מהיר כמה, דבר שהפיל עליי את רוב הפורענויות בחיי. באותו הערב התפרצתי

וצרתי בפניו של אדם. אמרתי לו שהוא אוויל ושהוא תוקף את הרומן משום שלא הבין ממנו דבר. אני לא כותב היסטוריה, צרתי בפניו. כתבתי סיפור דמיוני, ואינני יודע מה קרה לדמויות במציאות. אינני מבין מדוע התעקש האיש לומר שהכיר באופן אישי את הדמויות של באב אלשטס. לפתע נתקף טירוף והחל לפלוט דברים חסרי שחר. היה עליי לקרוא את המחברות המונחות לפניכם כדי להבין את משמעות דבריו.

באותו ערב יצא אדם נסער מבית הקולנוע, וסאראנרלי דלקה בעקבותיו. רתחתי מועם ואמרתי לחברי חיים שהאיש בדאי ושקרן. הוא סיפר למאהבתו שהוא ישראלי, אבל הוא בעצם פלסטיני. אחר כך הוא משתמש בזהות הפלסטינית שלו כדי לבקר את באב אלשטס. כאילו אין לי זכות לכתוב על פלסטין משום שאיני בן להורים פלסטינים. המחברות שהעבירה לידיי סאראנרלי היו מחברות בית ספר רגילות, עם שורות וכריכה צבעונית, מסוג Five Star, שאת דפיהן החזיק כורכן סלילי. בעמוד הראשון היה לוח לשנים 2003, 2004, 2005, 2006 ו-2007. מחברות כאלה ניתן לקנות בכל חנות למכשירי כתיבה בניו יורק. ככל הנראה התכוון המחבר לעבודה ממושכת שלשמה נזקק לכולן.

קראתי את המחברות שלוש פעמים, ולא היה לי מושג מה לעשות בהן. אינני יודע מה גרם לי לשוב אליהן כעבור שבע שנים. קראתי אותן מחדש, וממרחק של זמן התחלפה טינתי לאיש בעצב רב. התעצבתי עליו והתעצבתי על עצמי. לאחר היסוסים ארוכים, החלטתי לפרסם את המחברות במקום הרומן שאותו קיוויתי לכתוב. עליי להודות על האמת. לאחר שקראתי את המחברות השתלטה עליי מחשבה זדונית, שהעלתה בי לבטים רבים בטרם קיבלתי את ההחלטה.

המחשבה הזדונית שאחזה בי דחקה בי לגנוב את המחברות ולפרסם אותן כרומן בחתימתי. בכך חשבתי להגשים את חלומי לפרסם רומן המשך לבאב אלשטס, דבר שנבצר ממני לעשות עד עצם היום הזה. כיצד ניתן להמשיך ולכתוב ספרות לאחר רצח שְׁמֵס ומות נְהִילָה? עם מותם יבש עטי לחלוטין, איבדתי את היכולת לכתוב ושקעתי בדיכאון של "מיתות האוהבים" כפי שמקובל לכנותו בספרות הערבית. מדובר בשתיקת המוות האוחזת ברוחם של המאהבים ברגע היעלמותה של האהובה. מצאתי מפלטי בְּדִאֲנִיָּאֵל הָאֲבִיל אֲבִיד גיבור הרומן שלי יאלו, אשר בזכותו למדתי אשורית. באותה עת, כשנחשפתי לאותיות האלפבית החדש, שבתי וגיליתי את האהבה, שהיא אחד משערי הבגידה.

כשחשבתי לגנוב את המחברות לא התכוונתי לפרסם אותן כמות שהן, מילה במילה.

התכוונתי לשכתב אותן כדי להכין טיוטה ראשונה. הזכרתי לעצמי שאיני הראשון לעשות זאת. אנו יודעים שכל חיבור הוא סוג של שכתוב. זה מה שאני מלמד את הסטודנטים שלי. גניבה ספרותית מותרת למי שמצליח בכך. ייתכן שלכך התכוונו המבקרים הערבים כשכינו זאת בשם "גניבות אלמנטיות". אלו הן גניבות ספרותיות שמצריכות יצירתיות, לא פחות מאשר הטקסט המקורי, אם לא למעלה מזה. כמו למשל מיכאיל שולוחוב, מחבר הרומן הדון השקט, שהוא אחת מיצירות המופת של הספרות הרוסית! שולוחוב הואשם בגניבת כתבי היד במהלך מלחמת האזרחים הרוסית. הדבר לא שינה כהוא זה מחשיבות היצירה או ממעמדו של הסופר בהיסטוריה של הספרות הרוסית המודרנית. לאחר ניסיונות שכתוב אחדים הרגשתי שחוסר אונים משתלט עליי. במקום לגנוב מצאתי עצמי מעתיק, ובמקום שאשתלט על הטקסט, השתלט הוא עליי. ברגע מסוים התחלתי להרגיש שחיי נמוגים ומתמוזגים עם חיי של האיש ועם סיפורו. הסיפור כבש אותי עד כדי כך שהתחלתי לאבד את עצמי בתוך מבוכ הזיכרונות של האיש הזה. החלטתי לזנוח את הרעיון.

כפי שמיד ייווכחו הקוראים לדעת, המחברות מכילות טקסטים לא שלמים. ניתן למצוא בהם תמהיל של רומן ואוטוביוגרפיה, מציאות ובדין, תערובת של ספרות עם ביקורת הספרות. בשל שלל ההקדמות שהוסיף, איבדתי את היכולת להבחין בין צורה לתוכן. הערבוב בין סיפורים והרהורים, או אמת ודמיון, הפכו את המילים למראות של מילים וכיוצא בזה...

ברצוני לתת לקוראים את דברתי שהרומן שלפניכם מכיל את כתב היד במלואו כפי שהעבירה אותו לידיי סאראנר-לי. לא הוספתי אפילו מילה אחת מיותרת, למעט הצעות לכותרות בפרקי הפתיחה. סבור הייתי שהן נחוצות כדי להנחות את הקוראים בסבך המחברות. באותה מידה, גם לא השמטתי דבר. השארתי כלשונה גם את הביקורת התוקפנית שהפנה המחבר כלפי באב אלשמס. אין לי ספק שהקוראים הנכבדים ישתכנעו שהוא גרם לי עוול והפגין מידה רבה של חוסר צדק כלפיי וכלפי הרומן שלי. כשהתעכבתי על סדר המחברות, היססתי ביחס למחברת בעלת הכריכה האדומה, משום שהכילה בחלקה הראשון טיוטה ראשונית של סקיצה לכתובת רומן על וד'אח אלימן, שהיה משורר בתקופת חליפות בית אומיה. נראה שהמחבר חזר בו מן הרעיון ולא

השלים אותו. תחילה חשבתי לפרסם את כתב היד בנפרד, כרומן אהבה שגיבורה הוא המשורר וד"אח אלימן. אולם שיניתי את דעתי, לאחר שהבנתי שהפרויקט הזה מתפרש גם על פני המחברות האחרות, ועלול לשבש את הקריאה. היססתי גם ביחס להערות האנגליות אשר היו פזורות בחלק מן המחברות ונראו יותר כמו רשימות טיוטה, שאותן לא טרח המחבר להשמיט. אולי מכיוון שהיה בטוח שהן לא תתפרסמנה לעולם או שסבר שתהיה בידו ההזדמנות לערוך אותן לפני פרסומן.

תחילה חשבתי להפוך את הרשימות הללו להערות שוליים. אחר כך החלטתי להדפיס אותן בגופן שונה ועבה יותר. לבסוף השתכנעתי שאין בידי הזכות לעשות זאת וויתרתי. הקוראים יוכלו להתוודע באמצעותן למשחקי הכתיבה שלו ולגלות, כפי שגיליתי אני, שהן מצטיינות בחן הפתיחות ובקשר שובה לב בין הכותב לבין הטקסט. במחברת בעלת העטיפה הכחולה מצאתי טקסט קצר שנראה כמו צוואה והעברתי אותו לתחילת הרומן, כהקדמה.

במקור לא נמצאו במחברות כותרות, ולכן הוספתי אחדות מהן. חשבתי גם שיהיה מן הראוי לתת קרדיט למחבר ולפרסם את המחברות תחת הכותרת "מחברות אדם דנון". בכך קיוויתי לעזור למחבר הספר להצליח במה שנכשלו בו רוב הכותבים: להפוך לגיבור הרומן שאותו הוא חי וכתב.

אולם ברגע האחרון, לפני ששלחתי את הספר לפרסום, שיניתי את דעתי. הבנתי לפתע שהוא חושף אמת אשר עליה לא נתן איש את דעתו. הרי הפלסטינים והפלסטיניות אשר הצליחו להישאר על אדמתם הם ילדי הגטאות הקטנים שבהם קובצו, מעשה ידיה של המדינה החדשה שכבשה את ארצם ומחקה את שמה מעל פני האדמה.

החלטתי להעניק לרומן את השם "ילדי הגטו" ובכך לתרום, ולו במעט, לרומן שאותו לא הצלחתי לכתוב.

ולבסוף, אני מתנצל בפני סאראנר-לי על שלא נועצתי בה בעניין פרסום המחברות כרומן פרי עטו של אדם דנון. עם זאת, אני בטוח שהיא תשמח למצוא את עצמה בין שלל הגיבורים של הרומן הזה. ■